

KW arts

4
2023

Kwartaalblad van de Vrienden Van Abbemuseum

Jan Sierhuis

Woord van de voorzitter <i>Museum geeft vorm aan zijn design-ambitie – Stefan de Bever</i>	3
Nieuw in de Museumshop <i>Boeken voor onder de kerstboom – Nelleke Slofstra en Jan Verheugt</i>	4
Rechtzetting	5
De vraag waarom we onze ideeën omzetten in kunst <i>Een interview met museumdocente Jacqueline Nas – Nelleke Slofstra</i>	6
I'm too sad to tell you <i>Hoe de herinnering aan Bas Jan Ader en zijn boot voortbestaat – Hannie Groen</i>	9
Van driftige naar bedwongen chaos <i>Jan Sierhuis (1928-2023), schilder – Lisette Almering</i>	12
Mondriaan en fotografie: de kunstenaar in beeld <i>Hoe Mondriaan de fotografie als marketingstrategie gebruikte – Piet van Bragt</i>	14
Meer dan markiezenstof <i>Een hernieuwde kennismaking met Daniel Buren – Jan Verheugt</i>	16
Twee bijzondere krijttekeningen van Jan Toorop <i>Waardevolle aanwinsten voor Van Abbemuseum én Eindhoven Museum – Jan Verheugt</i>	18
Interview met een vriend <i>Frank Bierkenz – Jan Verheugt</i>	20
Niet om op te zitten (6) <i>Migration Sofa, een sofa met verhalen over mensen op de vlucht – Els Grootemaat</i>	21
Waarnemen van kunst: iets anders dan louter kijken <i>Een beschouwing over ervaren van kunstgenot – Piet van Bragt</i>	22
Colofon en Musomanie	24

TENTOONSTELLINGSAGENDA (1 DECEMBER '23 - 1 MAART '24)

Raadpleeg de website van het museum voor actuele informatie.

18 september 2021 – 1 juli 2026
(Nieuwbouw)

Dwarsverbanden, Nieuwe collectie-presentatie

Topstukken, ondergewaardeerde werken en recente aankopen in een opvallend perspectief.

22 oktober 2022 – 7 april 2024
(Het Oog)

Temitayo Ogunbiyi, You Will Play In Nuance And Grow Community

Ogunbiyi ontwerpt speelruimten en wil zo volwassenen en kinderen tot sociale vooruitgang inspireren.

1 juli 2023 – 24 maart 2024
(Projectzaal - Nieuwbouw)

Dwarsverbinding: Kabakov Kabinet

Presentatie van een deel van het onlangs verworven grafisch werk van Ilya en Emilia Kabakov in combinatie met de LS collectie bijzondere kunstboeken.

22 september 2023 – 1 maart 2024
(Vitrine Van der Valk Hotel Eindhoven)

Annelies Hermsen @ Van Abbemuseum vitrine

Fooddesigner Annelies Hermsen presenteert in de vitrine een selectie uit de museumcollectie met werk van Marcel Broothaers, Julia Lohmann en Maryam Jafri. De werken bevragen de relatie voedsel en vleesindustrie.

2 december 2023 – 26 mei 2024
(Oudbouw)

Solotentoonstelling Sung Hwan Kim

Kim hanteert video, muziek, licht, performances en tekeningen in een droomachtige omgeving. Hij gebruikt een poëtische taal. De expositie gaat over migratie en grenzen.

2 maart 2024 – 2026 (Nieuwbouw)
Verborgene verbanden

Presentatie van het tweede deel van het onderzoek Verborgene Verbanden (over het koloniale verleden en de gevolgen daarvan). Ditmaal aandacht voor onderdrukking en verzet op de plantages van Sumatra waar Henri van Abbe de tabak vandaan haalde.

VRIENDENSALONS

Iedere tweede zaterdag van de maand om 15.00 uur organiseren we de Vriendensalon in de Studio van het museum (nieuwbouw). Toegang voor leden is gratis. Introductie(e) welkom. Het programma is (onder voorbehoud) als volgt:

9 december 2023

Rob Schoonen

'Kijken en zien'

13 januari 2024

Charles Esche

EXCURSIES EN KUNSTREIZEN

24 november

Reis Voorlinden Wassenaar en Fotomuseum/Kunstmuseum Den Haag

17 juni 2024 t/m 21 juni 2024

Reis Biënnale Venetië

Jan Sierhuis, Rode Totems, 1985. Lees verder op pagina 12: *Van driftige naar bedwongen chaos*, Jan Sierhuis (1928-2023), schilder

Museum geeft vorm aan zijn design-ambitie

Woord van de voorzitter

'I wish this museum was more hospitable to my body's needs.'

Finnegan Shannon

De Dutch Design Week 2023 is net achter de rug. Een evenement waar vele vrienden naartoe gaan. Het is dit jaar voor het eerst dat ook het Van Abbemuseum met haar eigen designcollectie hierin een belangrijke bijdrage levert. Het museum is daarin nog een beetje onwennig, ook voor de curatoren is het zoeken en er wordt nog op allerlei manieren geëxperimenteerd. Langzaam vindt design haar plek in het Van Abbemuseum.

De DDW is het evenement van het jaar in Eindhoven, de gelegenheid om nieuwe, vaak internationale bezoekers te ontmoeten. Overal in de stad zijn plekjes, waar gelegenheid is gesprekken aan te gaan, te luisteren en leren van elkaar, te zien hoe prototypes worden samengesteld, en voor het eerst aan het grote publiek worden gepresenteerd. Er vindt kruisbestuiving plaats en er ontstaan nieuwe dingen. Ruim een week lang bruist de stad, creatievelingen, ontwerpers, denkers en makers vullen de straten.

Tot 19 november was in het Van Abbemuseum *The space between us* te zien. Wie of wat bepaalt de functie van een voorwerp? Is een stoel nog wel een stoel als hij tentoongesteld staat in een museum, en je er niet op mag zitten? Maker, plek en context: ze bepalen de betekenis van een voorwerp. *The space between us* bevroeg de functie van ontwerp en de rol van het museum. Deze tentoonstelling daagde de bezoeker niet alleen uit om te kijken maar ook om mee te doen.

Waar we steeds meer mee te maken krijgen is de inclusiviteit van de samenleving. *De Embassy of inclusive society* ziet inclusie als een doorlopend proces van leren en ontleren. Welke vaardigheden en gewoonten moeten we vasthouden of loslaten om op een goede manier samen te leven? Ik ben benieuwd hoe eenieder hiermee omgaat.

Inmiddels is het bestuur van de Vrienden van het Van Abbe versterkt met twee nieuwe leden, Kareem Gazuani en Wildrik Burema, wat zorgt voor een nieuwe dynamiek en leidt tot ideeën om de vriendenvereniging verder te ontplooiën. Daarbij hebben wij jullie hulp nodig. Ook het museum kan nog hulp gebruiken, onder meer in de bibliotheek. Mocht je interesse en tijd hebben om meer voor het Van Abbe te betekenen, laat dan even iets weten aan Rita Bosch die ons secretariaat verzorgt, of aan een van de bestuursleden. We zoeken dan samen een activiteit voor je die bij je past. Ik weet zeker dat jij voor ons iets kan betekenen, maar wij ook voor jou. ●

Stefan de Bever

Museum shows design

The Dutch Design Week is behind us again. A fantastic event for the city of Eindhoven. For the first time, the museum contributed to this with its own design collection. Still a bit awkward, but it will find its way.

Nieuw in de Museumshop

Boeken voor onder de kerstboom

I Am Going To Be Your Last Teacher - Yael Davids

Haar solotentoonstelling *A Daily Practice* in 2020 en onderzoek naar Feldenkrais in combinatie met kunst, resulteerden in een werkboek. 13 oktober presenteerde Yael haar 196 pagina's tellende boek (€ 30,-) met daarin foto's van haar solotentoonstelling, gecombineerd met de methode van Moshé Feldenkrais. Deze methode gaat uit van een ondeelbaar geheel van lichaam en geest.

Feldenkrais (June 1975): "I am going to be your last teacher. Not because I'll be the greatest teacher you may ever encounter, but because from me you will learn how to learn. When you learn how to learn, you will realise that there are no teachers, that there are only people learning and people learning how to facilitate learning".

Elke vrijdagmorgen worden in het museum Feldenkraislessen gegeven. Yael verzorgt de lessen 19 januari, 8 maart en 31 mei 2024. Aanmelden op de Van Abbemuseum-site.

Greyzones, op zoek naar verborgen betekenislagen

Het kunstenaarsduo Nabuurs&VanDoorn werkt sinds 2014 aan een serie kunstwerken onder de naam *Zwischenlandschaften*. Elke aflevering uit die serie bestaat uit fysieke kunstwerken zoals papieren documenten, geprojecteerde tekstfragmenten, samengevoegde kaarten, fotografie en video, als uitkomst van uitgebreid (archief)onderzoek.

In het boek *Greyzones* (€ 35,-) brengen zij hun artistieke reis in kaart. Het Van Abbemuseum ondersteunde de afgelopen jaren deze serie. Zo is *Zwischenlandschaften 2_Freeland* (2014-2022) te zien in de collectiepresentatie *Dwarsverbanden*. Nabuurs&VanDoorn: "Greyzones is niet zomaar een boek, maar een poort naar een rijk waar taal, mensen, verhalen en locaties samenvloeien tot een steeds veranderend landschap van ideeën, ervaringen en mogelijkheden".

Beide kunstenaars zijn nauwgezette waarnemers en dwangmatige ontdekkingsreizigers die voortdurend op zoek zijn naar typische geschiedenissen, soms ongemakkelijke, die artistiek hun verbeelding prikkelen. *Zwischenlandschaften* is een concept en methode om verborgen betekenislagen bloot te leggen en daarmee een gevoel van het heden te (re)construeren.

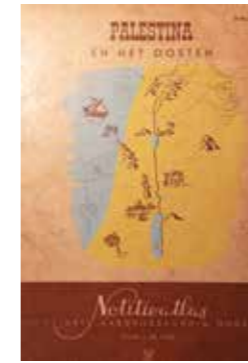

Dwarsverbanden in boekvorm vastgelegd

Nog voor het einde van het jaar komt de langverwachte catalogus bij de collectiepresentatie *Dwarsverbanden* uit. Het 300 pagina's tellende boekwerk (verkoopprijs nog niet bekend) opent met een essay van Barbara Strating, ervaringsdeskundige op het gebied van fysieke toegankelijkheid, en sluit af met een essay van Charles Esche over demoderniseren en dekoloniseren. De 5 tussenliggende hoofdstukken, geschreven door Diana Franssen en Steven ten Thije, volgen de opzet van de tentoonstelling. Reggie Baay verzorgde eerder voor de expositie de teksten over het koloniale en dekoloniale perspectief. In dit boek leidt hij *Verborgen Verbanden* in met een essay over de koloniale tabakshandel van Henri van Abbe. Na het hoofdstuk 'All about love' worden contactadvertenties van de queer-gemeenschap door het Eindhovense Office of Queer Affairs getoond als een geïllustreerd essay. Het laatste hoofdstuk is gewijd aan de geëxposeerde Nederlandse collectiewerken in de Meulensteentoren.

VriendenLoterij, Mondriaan Fonds, VSBfonds, Creative Europe (Europese Unie), Gemeente Eindhoven en Stichting Promotors ondersteunden de publicatie financieel. ●

Nelleke Slofstra en Jan Verheugt

Rechtzetting

Enkele leden van de vriendenvereniging hebben de redactie gemeld zich gekwetst te voelen door het artikel *Picasso in Palestine* in KwArts 2023-3. De redactie betreurt dit. Die leden storen zich aan de (door hen ervaren) algemeen anti-Israëli-sche tendens van het artikel en enkele onjuistheden. Daarom deze rectificatie.

De auteur schreef: "(...) later [in 1982, red.] in Beiroet waar de vluchtelingenkampen Sabra en Shatila met de grond gelijk worden gemaakt. Daarbij worden honderden burgers gedood door Christenmilities en Israëli-sche soldaten". Uit onderzoek (1983) bleek dat het Israëli-sche leger niet bij die moordpartij was betrokken. In de passage "Grote delen van het land werden [door Israël, red.] tot 'bezet' gebied verklaard inclusief de Gazastrook. Tot op heden". Op het moment van schrijven was die bezetting in 2005 door Israël beëindigd. ●

Hoofdredacteur

AANNEMERSBEDRIJF
VAN RIJSWIJCK

Nieuwbouw | Verbouw | Renovatie | Onderhoud

vanrijswijck.nl

De vraag waarom we onze ideeën omzetten in kunst

Een interview met museumdocente Jacqueline Nas

Sinds 1985 is Jacqueline Nas werkzaam in het Van Abbemuseum als museumdocent. Velen hebben van haar prachtige en inzichtverruimende verhalen mogen genieten. Voor mij is Jacqueline een wandelende Van Abbe-encyclopedie. Zo weet ze veel over kunst en zeker niet minder over het museum.

Jacqueline Nas 2023
en in 1988/89
Foto Nelleke Slofstra en privé

Ik ben benieuwd hoe je bij het Van Abbemuseum bent gekomen, Jacqueline?

In 1985 ben ik begonnen. Peter 't Hoen, destijds Hoofd Educatie bij het CKE, heeft mij benaderd. Het jubileum zat er aan te komen, het 50-jarig bestaan van het Van Abbemuseum. "Daar hebben ze rondleiders nodig, is dat iets voor jou?"

We zijn met een klein groepje begonnen, hier in het museum, om de collectie te verkennen. En op 18 april 1986, dat is toevallig mijn verjaardag, heb ik hier mijn eerste rondleiding gegeven bij de opening van dat jubileumjaar (de tentoonstelling 'Ooghoogte', red.).

Ik vond het ontzettend spannend. Je hebt dan nog geen idee hoeveel tijd je mag geven aan het bespreken van een kunstwerk. Het is nog steeds zo, als ik ergens bij een kunstwerk sta, dan wil ik toch iets doorgeven van datgene wat de kunstenaar bewogen heeft.

En al die encyclopedische kennis is voor mij op dat moment minder relevant. Dat komt vooral door de aard

van de kunst in het Van Abbe. Het heeft te maken met de beleving van een bepaald werk in de museale ruimte. De kunstenaar heeft dat voorbeleefd bij het bedenken en maken van een kunstwerk.

Als je het museum vergelijkt, toen en nu, wat is er veranderd volgens jou?

Ja, veranderen, dat is bijna niet het woord wat je kunt gebruiken, het is meegroeien met de tijd. Het is altijd die tijdgeest geweest die in de kunst van het Van Abbe tot uitdrukking komt. En als één museum daarvoor opengestaan heeft hier in Nederland, dan is dat het Van Abbe wel.

Dus hier heb ik ook de wereld leren kennen. Ik ben dankbaar voor de manier waarop ik met de kunst heb mogen omgaan, eerst vanuit mijn eigen vak, ik ben kunstschilder, heb de kunstacademie gedaan, maar ik ben nooit zo ambitieus geweest. Mijn kracht lag, denk ik, toch meer in het beschouwend en het overbrengen van de beleving.

Heb je daar een voorbeeld van?

Als je nou twee kunstenaars noemt die mij confronteerden met de kracht en de betekenis van kunst, dan heb je Joseph Beuys en Jan Vercruyssen, bijvoorbeeld. Het hele proces van de werken van Beuys voor het eerst zien en er dan niets van begrijpen; dat leren begrijpen is voor mij een belangrijk ontwikkelingsproces geweest.

Daarnaast blijft een kunstenaar als Jan Vercruyssen heel hermetisch. Beuys snapt men vaak niet, maar ik denk dat ik hem wel kan volgen. In die zin, dat ik weet dat ik stappen moet zetten

Jan Vercruyssen
Atopies (N.N.), 1987
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

naar een terrein dat hij aanbiedt. Dat kan ik bij Beuys. Bij Jan Vercruyssen kom ik juist niet verder. En dat wil hij ook niet. Daarom toont hij lege ruimtes, gesloten deuren en stoelen die te hoog hangen.

Dat je daar dan achter komt, dat die beeldende kracht van Jan Vercruyssen een geheim betreft, of juist die onbereikbaarheid, zal ook wel een levensvraag voor hem zijn. Bij Beuys is het: "Keer naar je diepste zelf." Joseph Beuys zegt vaak: "Doe niet zo moeilijk." Terwijl hij moeilijk gevonden wordt, zegt hij: "Probeer te zien!" En Jan Vercruyssen sluit deuren. Dat vind ik een heel mooi contrast, die twee.

Je hebt Beuys ook ontmoet.

Klopt. Ik zat op de academie in Maastricht. Het Bonnefantenmuseum had een lezing door Beuys georganiseerd in de kapel van het museum. Dat was vroeger een klooster. De zaal zat vol, een podium was er niet, maar Herr Beuys die stond daar voor drie grote schoolborden met een stuk krijt in zijn hand.

Hij begon zijn verhaal, ik zat midden tussen de mensen. Vanaf het begin had ik het gevoel dat het te snel ging voor mij en dat ik het amper begreep, maar er vormde zich een vraag in mijn hoofd en ik dacht: "Ik moet die vraag stellen."

About the essence of art

Jacqueline Nas has been a teacher at the museum since 1985. She tries to convey the experience of a work of art as an artist experienced it when devising and creating it. For her, two works of art represent the essence of art: *Voglie vedere...* by Joseph Beuys and *Hommage à Apollinaire* by Chagall.

Op een gegeven moment heb ik die vraag ook gesteld, maar ik herinner me dat ik nauwelijks iets gehoord heb van het antwoord. En van de begeleidende tentoonstelling in het museum begreep ik destijds al helemaal niks.

Welk kunstwerk (dat nu op zaal hangt) mag een bezoeker zeker niet missen?

De cirkel en het krijtje van Ian Wilson, die simpelheid, die fascineert me. Daarboven staan voor mij twee werken. Als ik het heb over kunst in de meest verheven zin, zoals ik me ook voorstelde toen ik nog niet in een museum werkzaam was, over kunst als een equivalent van alles wat hoger is dan het banale, dan ga ik toch naar de Chagall toe. De 'Hommage aan Apollinaire'.

Maar als ik zou moeten kiezen wat ik belangrijk vind, dan zou ik naar die kamer van Beuys gaan. En dat is het bijzondere, dat je geconfronteerd wordt met een bepaalde essentie, met de vraag waarom we onze ideeën in kunst omzetten. Dat wordt voor mij in die twee werken zo schitterend verbeeld.

Er worden in het Van Abbe visies getoond die mijn blik op de wereld verruimen. Het gaat met kunst om het verruimen van je voorstellingsvermogen, van je denkruimte. En dus is kunst met een politieke lading ook belangrijk. De onmiddellijke ervaring even parkeren en afwachten hoe je er op een ander moment over denkt. Daarin herken ik de essentie van het kijken waartoe het Van Abbemuseum je uitnodigt. Daarom heet de tentoonstelling nu *Dwarsverbanden*. ●

Nelleke Slofstra

SCHÄFER
NOTARISSEN

Wij zijn er voor jou.

Gashouder 36E Park 34-36
5613 CR, Eindhoven 5671 GA, Nuenen

Maak een afspraak via 040 - 2 660 660 | info@notarismodig.nl | www.notarismodig.nl

I'm too sad to tell you

Hoe de herinnering aan Bas Jan Ader en zijn boot voortbestaat

In de zomer van 1975 stak de 33-jarige Bas Jan Ader van wal in Cape Cod met zijn zeilboot Ocean Wave, om de Atlantische Oceaan over te steken. Dit als kunstvorm - zijn derde project als conceptueel kunstenaar - genaamd: Op zoek naar het wonderbaarlijke, deel 2.

Zijn vrienden hadden bij zijn afscheid een oud zeemanslied gezongen:

Beautiful sea, beautiful sea

Oh how I love on thy bosom, to roam,

Foaming and free, foaming and free

There is my resting place, there is my home.

Zijn boot was klein maar goed uitgerust. Echter, Bas Jan raakte vermist en ongeveer 10 maanden later werd zijn lege boot aangetroffen op de Ierse kust. Toen zijn vrouw Sue Ader Andersen daar aankwam, was de boot gestolen.

Bas Jan Ader was vertrokken om nooit meer aan te komen, zelfs zijn boot niet.

Bas Jan Ader
I'm too sad to tell you, 1975

De fiets

Bas Jan Ader (1942-1975) werd geboren in het Groningse Winschoten midden in de oorlog. Zijn vader was predikant en verzetsstrijder. Samen met zijn vrouw Johanna hielp en verborg hij Joden. In 1944 werd de vader door de Duitsers gemarteld en gefusilleerd.

De invloed van de oorlogsjaren en de gewelddadige dood van zijn vader, komen terug in Aders kunst. In alles, van zijn regelmatig gebruik van een fiets, een rekwisiet dat hij met zijn vader identificeerde, tot zijn voorliefde voor het tragische en de zoektocht naar het wonderbaarlijke.

'The sea, the land, the artist has with great sadness known, they too will be no more.'
(Logboek Bas Jan Ader)

Bas Jan volgde in Amsterdam een opleiding aan het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs (de huidige Rietveldacademie). Na enkele avontuurlijke zeereizen belandde hij in 1963 in Los Angeles.

Hij studeerde zowel filosofie als kunst, o.a. aan de Otis Art School en Claremont Graduate School in Los Angeles, waar hij in 1967 zijn MFA-show haalde. Hij gaf les aan verschillende kunstopleidingen. Aders carrière ontvouwde zich vanaf zijn proefschrift: Implosion. In zijn notitieboekjes bij Implosion ontwikkelde hij een denkproces dat een voorbode was van zijn latere projecten.

Zijn korte werkzame leven van ongeveer 10 jaar bestond voornamelijk uit performances, meestal vastgelegd op foto's en films. Zijn kunst is geïnspireerd door de zwaartekracht en andere fysische verschijnselen. Zo maakte hij korte filmopnames waarin hij zichzelf aan het vallen bracht, *Fall 1* en *Fall 2* in Amsterdam en Los Angeles. Zittend op een stoel op het schuine dak van een huis, liet hij zich vallen. Hij kwam in de struiken terecht en noemde het: *Hommage aan Mondriaan*.

In 1975 verscheen *In search of the miraculous 1975* een serie foto's van een nachtelijke zoektocht, deel 1 van een beoogd drieluik.

Zijn laatste werk verscheen op foto en film en werd wereldberoemd met de intens droevige foto's van hemzelf: *'I'm too sad to tell you'*. Hij zit huilend voor het oog van de camera. Ader was altijd zoekend en wordt ook wel getypeerd als een onderzoeker. 'Het moment van overgave', hunkering, subjectiviteit en verbazing zijn sleutelwoorden in zijn werk.

Replica

De Turkse kunstenaar Ahmet Ögüt liet in 2010 de zeilboot herbouwen voor zijn project: *Gruppy 13 vs Ocean Wave; a Bas Jan Ader Experience*. Het werk is geïnspireerd op de gedachte van het nooit arriveren op een plek. Te zien is op een video hoe bezoekers, een voor een, varen over het IJ in Amsterdam. Zij varen achteruit. De muziek wordt in de video achterstevoren afgedraaid, een onderdeel van het laatste project van Bas Jan Ader.

Het werk werd door Ögüt geschonken aan het Van Abbemuseum. Daar lag het bootje vredig te dobberen in de Dommel.

Tot het weg was. ●

Hannie Groen

Hannie's aan Bas Jan Ader opgedragen gedicht staat hiernaast afgedrukt.

Ahmet Ögüt
Gruppy 13 vs Ocean Wave;
a Bas Jan Ader Experience, 2010
Collectie Van Abbemuseum
Foto Hannie Groen

Das Boot

het bootje is niet
het bootje dat in
het water lag

het bootje van Bas
Jan Ader was een
replica het bootje

hangt nu heel hoog
tegen het plafond
van de toren in het

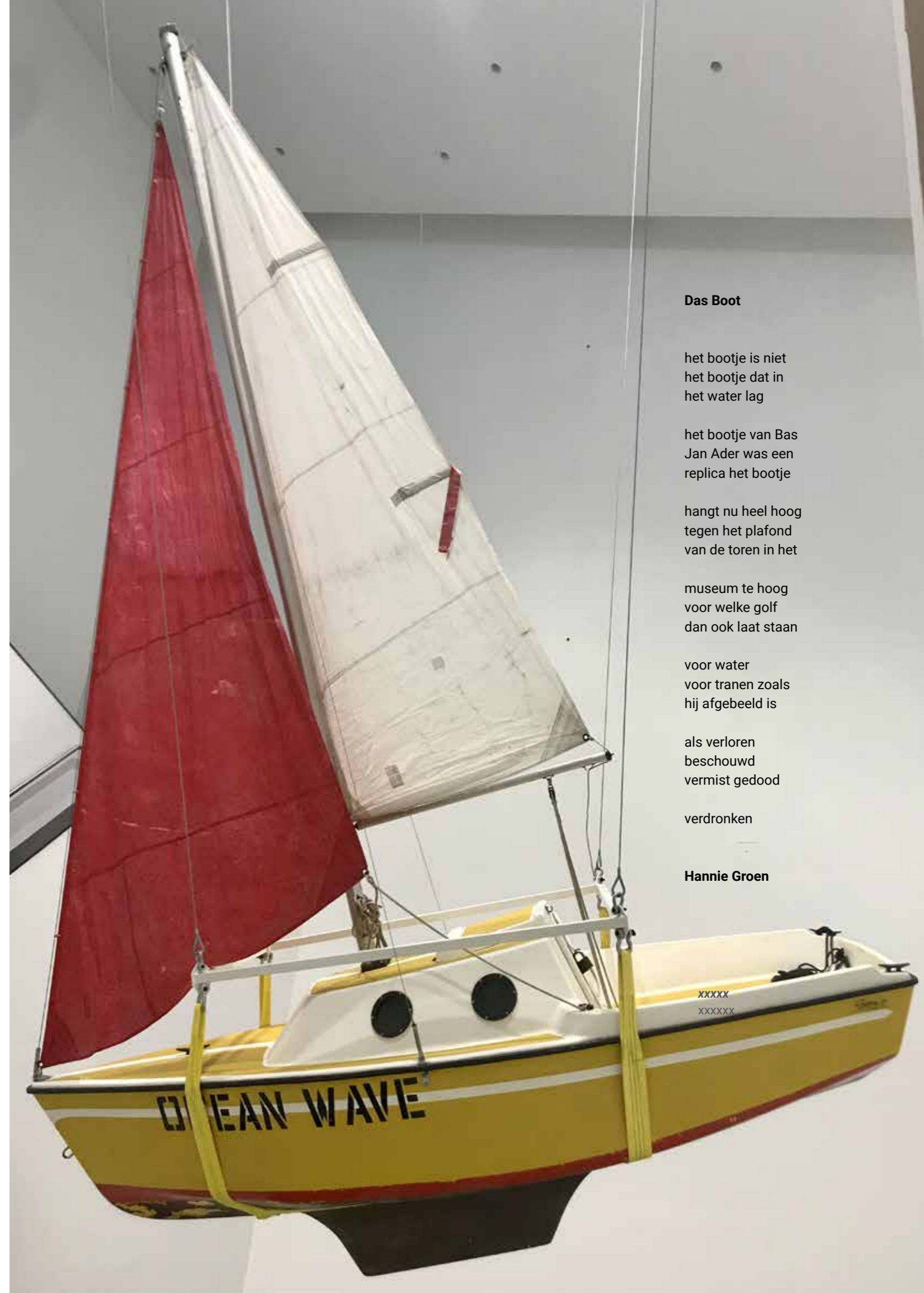
museum te hoog
voor welke golf
dan ook laat staan

voor water
voor tranen zoals
hij afgebeeld is

als verloren
beschouwd
vermist gedood

verdronken

Hannie Groen

Van driftige naar bedwongen chaos

Jan Sierhuis (1928-2023), schilder

Op 6 juli 2023 legde de vierennegentigjarige kunstenaar, schilder en ras-Amsterdammer Jan Sierhuis voorgoed zijn penseel neer. Sierhuis, destijds bevriend met leden van de CoBrA-beweging onder wie Karel Appel en Corneille, volgde zijn eigen weg en kon zich zo onderscheiden. In 1987 exposeerde hij acht werken in het Van Abbemuseum. Ons museum bezit drie schilderijen van hem.

Sierhuis in zijn atelier
Foto Volkskrant

Moeizame start

Als kind van 11 jaar maakt Jan Sierhuis een eerste schilderijtje. Een hobby-schilder stimuleert hem en herkent jong talent. Dit talent verder ontwikkelen lukt op dat moment amper. De bange jaren dertig breken aan; een angstgolf verlamt Europa. In die onzekere tijd verlaat Sierhuis zijn ouderlijk huis en gaat op eigen benen verder. Vervolgens blokkeert de oorlog verdere scholing, maar vanaf 1945 kan hij terecht op de (zijns inziens elitaire) Rijksacademie te Amsterdam. Als rebel en voorvechter van moderne kunst voelt hij er zich niet thuis. Deels ongebruikt papier smokkelt Sierhuis naar buiten en oefent daarmee volop. Zijn vroege werk bestaat vooral uit Amsterdamse stadsgezichten en enkele zelfportretten. Buiten stadsgezichten schilderen levert hem de eerste kopers op. De schilderijen verwijzen naar werk van George Breitner. De oorlog werkt traumatisch en Sierhuis gaat kort daarna in therapie; een eigen schilderij laat nog op zich wachten.

Na de oorlog ontwikkelt Sierhuis zich tot een expressionistische schilder. Van Gogh, Van Dongen, Matisse en Picasso kiest hij als grote voorbeelden. Ook raakt hij bevriend met leden van de CoBrA-beweging. Karel Appel koopt zelfs enig werk van hem. De groep vindt hem echter te jong om te participeren. Sierhuis gaat zijn eigen weg, werkt sierlijker en reist naar het zuiden. Kleuren en figuren spelen op zijn doeken toenemend een grote rol. Tijdens zijn zoektocht naar een eigen stijl laat hij zich ook inspireren door muziek. Klassieke muziek en flamenco fascineren hem. Flamenco beschouwt hij als kleurrijk totaaltheater vanwege de combinatie van dans, muziek en literatuur. Op de diverse soorten flamenco, triest of vrolijk, past de schilder zowel zijn voorstelling als kleurenpalet en compositie aan. Sierhuis ontwikkelt een grote liefde voor de Spaanse cultuur; dat blijkt vooral uit werk gemaakt in de jaren tachtig. Sierhuis woont zelfs enige tijd in Mexico en Spanje.

In het vizier

Willem Sandberg, directeur van het Stedelijk Museum Amsterdam, krijgt kort na de oorlog oog voor de expressionistische schilderijen van Sierhuis. Hij meent dat het werk van Sierhuis een 'eigen gezicht heeft' en 'past bij de Nederlandse hedendaagse schilderkunst'. Sandberg koopt vier werken en leent enkele schilderijen uit voor exposities in het buitenland.

Sandberg, die sinds zijn benoeming in 1945 aandacht heeft voor experiment en abstractie in de beeldende kunst van het naoorlogse Nederland, is sterk betrokken bij de CoBrA-groep. Hij onderhoudt regelmatig contacten met de kunstenaars. Ook Sierhuis kent deze kunstenaars-bent goed.

Wanneer Sandberg Sierhuis in 1955 opnieuw opzoekt in zijn atelier is hij complimenteus. Het werk is geëvolueerd van 'driftige chaos die ons omringt en soms overweldigt, naar bedwongen chaos; mens en ding vinden plaats en vorm in een groter geheel maar blijven bewogen'.

Vanaf de jaren zestig stijgt de ster van Sierhuis. Uiteindelijk worden het zijn meest succesvolle jaren vol scheppingsdrift, vrijheid en expressie. Met zijn werk tracht hij een lans te breken voor het belang en behoud van cultuur. Sierhuis geeft de 'onderhuidse cultuur' van een plek weer

Jan Sierhuis
Zomer, 1986
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

en heeft lak aan economische waarde. Een economie verdwijnt, maar een cultuur blijft, meent hij overtuigd. Kunst ziet hij als onlosmakelijk van de samenleving. 'Kunst schrijft de historie van de mensheid', aldus Sierhuis.

Drie schilderijen

Zijn oeuvre uit de jaren tachtig en negentig bevat veel kleurrijke, half-figuratieve doeken. Vrouwenportretten, twee of drie figuren bijeen, Spaanse danseressen, moeder en kind vormen zijn thema's. Het

werk is los uit de pols geschilderd, soms impasto (dikke lagen verf) waarbij restanten verf van onderliggende lagen zichtbaar blijven, soms dun en schetsmatig. De overgang van het spontane naar het meer overwogene is herkenbaar.

In juni 1987 exposeert Sierhuis gedurende drie maanden schilderijen in het Van Abbemuseum. Ons museum bezit inmiddels drie schilderijen uit die periode: *Rode Totems* (1985), *Zittende figuur* (1985) en *Zomer* (1986), alle drie geschilderd met olieverf en tempera op canvas. Ze refereren naar die bedwongen chaos, hebben minder brutaliteit en minder overtuigingskracht. Zelfportretten blijft hij schilderen. Tijdens een interview (documentaire 2018, Close Up) maakt hij zijn laatste zelfportret. 'Mijn ontwikkeling is een puur persoonlijke geweest', vertelt Sierhuis terugkijkend. 'Kunst kun je alleen maken wanneer je je geroepen voelt, er alles voor over hebt, drang en bezetenheid voelt', was getekend: Jan Sierhuis. ●

In Memoriam

After World War II Jan Sierhuis, who initially painted cityscapes, becomes an expressionist. Although he has contacts with the CoBrA group, he chooses his own path. His early, spontaneous, colourful, somewhat chaotic work evolves later in a more deliberate way. Sierhuis passed away on July 6, 2023, at the age of 94.

Lisette Almering

Jan Sierhuis
Zonder titel, 1961
Fotograaf onbekend

Mondriaan en fotografie: de kunstenaar in beeld

Hoe Mondriaan de fotografie als marketingstrategie gebruikte

Begin dit jaar bracht het RKD, Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis en Tijdsbeeld Uitgeverij het boek *Mondriaan en fotografie* - een volledig overzicht van Wietse Coppes en Leo Jansen, uit. Het bestaat uit drie delen, een inleidend essay, een platendeel en een catalogusdeel en wil het leven en werk van Mondriaan in de context van zijn tijd plaatsen. De publicatie biedt de kans om niet alleen de mens achter de kunstenaar en zijn werk te ontdekken, maar ook hoe het werk en de persoon een eenheid vormen. Het boek werd met steun van de Vriendenvereniging aangekocht door de museumbibliotheek. Een boekbespreking.

Het bekende beeld over Mondriaan

Mondriaan is voor velen de onbuigzame, introverte, rationele en moeilijk benaderbare man die zich uitte in een schilderkunst die bestaat uit horizontalen, verticalen, primaire kleuren, zwarte lijnen en witte vlakken. Mondriaan onderzocht eindeloos alle varianten in kleur, lijn en vlak, wat een consequent uitvloeisel was van zijn kunsttheorie en levensbeschouwing die geworteld waren in de theosofie, de 'geheime' leer die alle religies en filosofieën tezamen wil voegen om zo de universele tijdloze wijsheid te ontdekken. Zijn kunst heeft de schijn van een formeel rationalisme waarvan de oorsprong te vinden is in het adagium van de Franse symbolistische kunstenaar Maurice Denis. Denis memoreerde 'dat een schilderij, voordat het een krijgspaard, een vrouwelijk naakt of een zekere scène is, in essentie een plat vlak is bedekt met kleuren in een bepaalde verzamelde orde'.

Zo liet Mondriaan nauwelijks brieven na en zijn bezit bij zijn overlijden bestond slechts uit enkele boeken en persoonlijke documenten, waaronder zijn lidmaatschap van de Theosofische Vereniging.

Mies van Rohe of Louise Bodenheim
Mondriaan met op zijn schouders Frits
Bodenheim en Simon Maris - 1903

Kanteling

Maar dit beeld van Mondriaan kantelt momenteel. Natuurlijk wisten wij dat hij een grote liefde voor jazzmuziek koesterde. We wisten ook dat hij een enthousiast danser was en dat zijn stijve motoriek tijdens de dans hem de bijnaam van 'de dansende madonna' opleverde. Het onlangs gepubliceerde boek *Mondriaan en fotografie - een volledig overzicht* ondersteunt dat andere beeld van hem als persoon en kunstenaar. Uit onderzoek van de auteurs, Wietse Coppes en Leo Jansen, bleek Mondriaan een bewuste strategie te hanteren om zijn werk zo goed mogelijk te promoten.

De kunstwerken van Mondriaan liggen als het ware in het verlengde van zijn persoonlijkheid en hij streefde naar een zo volmaakt mogelijke symbiose van kunst en leven. Zo zorgvuldig, bijna scrupuleus, als hij zijn werk regisseerde, zo zorgvuldig koos hij die fotografen uit die een juist beeld van zijn persoon als kunstenaar konden geven. Beroemde fotografen stelden portfolio's samen van foto's van hem en zijn werk. Zijn marketingstrategie balanceerde daarbij op een hoog niveau.

Persoonlijkheid

De andere persoonlijkheid die hij wilde laten zien is warm en humoristisch. Hij had vrienden en kennissen. Er werden foto's gemaakt tijdens feestjes, verjaardagen en andere informele gebeurtenissen, waarbij hij bijna altijd in gezelschap verkeerde van andere kunstenaars. Zijn vriend,

Stanislaw Lodynski
Gezelschap tijdens opening van
Galerie Zak (Parijs) - 1929

Frits Glarner
Piet Mondriaan in zijn atelier - 1943

de kunstenaar Lodewijk Schelfhout, citeerde hem terecht: "Zoals mijn doen in velen dingen bewezen heeft, ben ik ook geen kluzenaar van beroep en moet ook ik, evenals jij, in het leven staan". Dat levert een verrassend beeld van hem op. Vrienden en beroemde fotografen portretteerden hem. Niet alleen portretten maar ook foto's van zijn atelier moesten zijn werk ondersteunen. Zijn sociale kant werd voornamelijk in groepsportretten met andere kunstenaars ondersteund. Op deze foto's zien we Mondriaan omringd door zijn vrienden niet als de oncompromiseloze kunstenaar, maar als iemand die behoefte had aan een leven in de gemeenschap.

Imagebuilding

Na 1870 ontwikkelde de fotografie zich zo snel dat het medium ook beschikbaar werd voor niet-professionele fotografen. In de eerste portretten die Mondriaan van zich liet maken ziet men direct dat hij zich bewust was van de mogelijkheden van het medium. Hij greep de kans de conventies van het burgerdom te doorbreken en zich als een zelfbewuste persoonlijkheid te tonen.

In 1888 introduceerde George Eastman de eerste Kodak handcamera waardoor de 'snapshot' de informaliteit van het dagelijks leven zichtbaar kon maken. Veel kunstenaars begrepen de extra mogelijkheden die de fotografie hen kon bieden. In Nederland was het vooral George Breitner die veelvuldig gebruik maakte van de camera als voorbereiding voor zijn werk. In Parijs speelde Mondriaan zich eerst in de belangstelling door publicaties waarin hij de esthetische principes van de 'Nieuwe Beelding' een rol liet spelen om het samengaan van kunst en het sociale milieu te verduidelijken. Na 1926 verschenen de eerste foto's in kranten en tijdschriften en hij gaf de fotograaf Pierre Delbo de opdracht zijn atelier te fotograferen. Vanaf dat moment beschouwde hij de fotografie vooral als een praktisch medium om zijn werk onder de aandacht te brengen.

De kunstenaar in beeld

Het boek *Mondriaan en fotografie: de kunstenaar in beeld* laat op indrukwekkende wijze zien wat het belang van de fotografie voor Mondriaan is. Het geeft een intrigerend beeld van zijn tijd in Nederland, Parijs, Londen en New York. We zien hoe hij zocht naar het etaleren van zijn juiste uiterlijk, zijn omgeving, zijn werk en de atelierfoto's die het hogere doel van zijn werk onderstrepen. Talrijke fotografen maakten foto's van en voor hem. In Parijs waren dat naast zijn vrienden, de al eerdergenoemde Pierre Delbo, maar ook André Kertés, Eugene Lux en Cas Oorthuys. In Londen en New York werd hij door Harry Holtzman, Arnold Newman, Hermann Landshoff en Fritz Glarner gevolgd. ●

Piet van Bragt

A book review

Wietse Coppes and Leo Jansen wrote the book *Mondriaan and photography - a complete survey*. The authors want to place Mondriaan's life and work in the context of his time. The book offers the opportunity to discover not only the person behind the artist and his work, but also how the work and the person form a unity.

Meer dan markiezenstof

Een hernieuwde kennismaking met Daniel Buren

Voormalig directeur Rudi Fuchs was enthousiast over het (analytische) 'strepens-werk' van Daniel Buren (Boulogne-Billancourt, 1938). Hij organiseerde exposities van hem en kocht schilderijen aan die nog regelmatig in het museum te zien zijn. Maar na de jaren 80 werd het in Nederland stil rond Buren. Deze bleef zijn streepmotief echter trouw. Overal ter wereld vervaardigde hij imposante kunstwerken. Tijd voor een herwaardering.

Het streepmotief

Vanaf 1965 maakte Buren 'schilderijen' met verticale strepen, altijd 8,7 cm breed, afwisselend wit en één kleur, op papier of doek en met een maatvoering van strepen afkomstig van geprefabriceerde markiezendoeke. Dit dessin zou zijn beeldmerk worden. Hiermee trad hij in 1968 opvallend naar buiten. Zo bedekte hij in Parijs en omgeving illegaal 200 reclameborden met papier van witte en groene strepen. En verstuurde postpakketjes met hetzelfde streepjespapier naar verschillende adressen, zonder vermelding van de afzender. Tegelijkertijd liet Buren een werk van hetzelfde materiaal aanbrengen op een muur in het Musée d'Art Moderne de Paris op een hoogte van 5 meter met een lengte van 18 meter, terwijl ondertussen 2 personen op straat met sandwichborden rondliepen, eveneens bekleed met datzelfde papier. Volgens een tekst uit zijn bundel *Discordance/cohérence* (1976) vroeg Buren met deze gecoördineerde activiteiten aandacht voor onder meer het gebruik van het materiaal zowel binnen als buiten het museum, mobiele en vaste dragers, de wijze van ophanging, het verschil in grootte van het materiaal, de afstanden tot elkaar en de relatie tot de toeschouwers. Hij documenteerde zijn werk nauwgezet.

Daniel Buren
Fragmente einer Rede...
Juli 1972, blanc et bleu
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

Ter plekke

Begin jaren 70 exposeerde Buren in een aantal Europese galerieën. In 1976 had hij zijn eerste expositie in het Van Abbemuseum *Ailleurs/Elders: Travaux exécutés in situ par Daniel Buren*. Die tentoonstelling viel samen met presentaties in het Kröller-Müller in Otterlo en het Stedelijk Museum Amsterdam. In een van de zalen in Eindhoven hing hij een streepjesdoek op in een driehoekopstelling, een verwijzing naar de twee andere musea. Ook dekte hij met een doek gedeeltelijk een dakraam van een museumzaal af. Kenmerkend voor al het werk van Buren is dat hij het steeds maakte voor de ruimte waarvoor het bestemd was. Deze werkwijze wordt aangeduid met de Latijnse term 'in situ'.

Rudi Fuchs had veel interesse voor dit oorspronkelijke werk. Ook al voldeden Burens werken niet aan de klassieke maatstaven van de schilderkunst ('geen vindingrijke compositie, geen wonderbaarlijke tekening, geen mysterieuze kleuren, geen verheffend verhaal'), toch beschouwde Fuchs ze door de beperkte ingrepen met witte acrylverf als schilderijen. Ze onderzochten analytisch en theo-

Daniel Buren
Damier flottant arc-en-ciel,
2016-2021
Commanderie de Peyrassol
Foto Jeanne Verheugt

retisch andere schilderijen, vooral ten aanzien van de positionering in een ruimte (vooral niet op ooghoogte). Fuchs zag Burens schilderijen eerder als een positieve uitbreiding van de schilderkunst dan als een negatieve, theoretische kritiek hierop.

Een bijzondere aankoop

Eind jaren 70 kocht Fuchs al enkele werken van Buren, maar met steun van de Vereniging Rembrandt sloeg hij in 1982 zijn slag met de aankoop van *Fragmente einer Rede über die Kunst. 18 peintures sur toile, Tissus rayés blancs et colorés*. Deze 18 schilderijen waren niet gemaakt voor een specifieke ruimte. Buren zag ze als een soort documentatie van zijn werk dat hij gedurende de jaren 1965 tot 1981 in zijn atelier had geschilderd. Bij de eerste vier werken *Novembre 1965, Janvier 1966, Novembre 1966* en *Janvier 1967* bracht hij op de randen van het gestreepte doek witte acrylverf aan. Dit was het enige schilderij aan die schilderijen. Buren liet het museum vrij om de kunstwerken een eigen plaats te geven: in een willekeurige volgorde, in één ruimte of verspreid over verschillende zalen of in een hoek. Hij stelde slechts één duidelijke voorwaarde: ze mochten niet opgehangen worden, maar moesten op de grond geplaatst worden. Dat leidde tot een geheel andere visuele ervaring.

Nog steeds trouw aan zijn strepen

Het vroege werk van Buren is niet opwindend te noemen. Het is vooral analytisch van aard. Fuchs vond het getuigen van een visuele rijkdom. Persoonlijk heb ik er nooit veel gevoel bij gehad. Op zich ging het gepaard met interessante beschouwingen, maar daar hield het dan voor mij mee op.

Totdat we dit jaar in Zuid Frankrijk in de Commanderie de Peyrassol (Flassan-sur-Isole), een wijndomein annex beeldentuin en kunstcentrum, *Le Damier flottant arc-en-ciel*, 2016-2021 zagen, 35 gekleurde vlaggen (7x5) voorzien van het bekende strepenmotief. We herkenden er meteen de hand van Buren in. Het overrompelde ons. Vlaggen naast elkaar die samen een zwevend dambord vormen in de 7 kleuren van de regenboog. Afhankelijk van de windrichting kunnen de vlaggen je het zicht op het landschap ontnemen of juist een blik erop toelaten, terwijl er geen enkel ander geluid in de omgeving is dan het klapperen van de vlaggen in de wind. Een ware sensatie. We werden er door geraakt. En zo maakte Buren de afgelopen jaren op diverse plekken prachtige kunstwerken die wat doen met de ruimte ('in situ'). Neem eens een kijkje op zijn website <https://danielburen.com>.

Achteraf kun je alleen maar vol bewondering zijn dat Fuchs de vooruitziende blik had om destijds zoveel aandacht aan deze kunstenaar te besteden. ●

Jan Verheugt

The stripes of Daniel Buren
Former director Rudi Fuchs was enthusiastic about Buren's art. He organized exhibitions and bought his paintings. But after the 1980s it became quiet in the Netherlands around Buren, who remained true to his stripe motif. He created impressive works of art all over the world. Time for a reappraisal.

Twee bijzondere krijttekeningen van Jan Toorop

Waardevolle aanwinsten voor Van Abbemuseum én Eindhoven Museum

Onlangs brachten de beide Eindhovense musea naar buiten dat ze twee bijzondere tekeningen van Jan Toorop hebben verworven. Toorop maakte de tekeningen in 1918 in opdracht van de Eindhovense tabaksfabriek Mignot & De Block, destijds een van de grootste werkgevers uit de regio. Wat was de reden voor het maken van die tekeningen en waarom werd recent tot aankoop overgegaan?

Werken in opdracht

Jan Toorop (Poerworedjo, Nederlands-Indië, 1858 - Den Haag, 1928) was een veelzijdig en geliefd kunstenaar, actief als schilder, portrettekenaar, keramist en ontwerper van boekomslagen, affiches en postzegels. In zijn artistieke leven hanteerde hij verschillende kunststijlen, achtereenvolgens impressionisme, pointillisme en symbolisme. Heel bekend is zijn affiche voor de Delftse slaolie van de Nederlandse Oliefabriek uit 1884. Naast zijn gewaardeerde vrije werk voerde hij vaker dit soort opdrachten uit. Zo vervaardigde hij in 1905 voor de Koninklijke Stearine Kaarsenfabriek in Gouda twaalf litho's over de kaarsenproductie, die bij het 100-jarige bestaan van die fabriek werden uitgegeven.

Een bijzondere opdracht

Wellicht kreeg Toorop daarom de opdracht van de tabaksfabriek Mignot & De Block om krijttekeningen te maken over de sigarenproductie. Bovendien was de kunstenaar bevriend met Eugène de Block, een van de vennoten van de onderneming. Tijdens een verblijf in het huis van De Block maakte hij de twee krijttekeningen van fabrieksarbeidsters. De firma was een van de grootste ondernemingen in de bloeiende sigarenindustrie van Eindhoven en een van de eerste die steeds meer vrouwen in dienst nam. Op de tekeningen staan aantekeningen over het kleurgebruik. Dat lijkt erop te wijzen dat het de bedoeling was de ontwerpen bij het 60-jarig bestaan van de tabaksfabriek als litho's uit te brengen. Maar hier is het nooit van gekomen. Waarschijnlijk gooide de slechte economische tijd na de Eerste Wereldoorlog roet in het eten.

Collectie Eindhoven

Lang bleven de tekeningen in het bezit van de familie Mignot tot ze onlangs via Kunsthandel A.H. Bies (gevestigd aan de Boschdijk in Eindhoven) te koop werden aangeboden. Voor Eindhoven Museum en het Van Abbemuseum ontstond een buitenkans: het geschiedenismuseum kan een lacune in zijn collectie op het gebied van de Eindhovense industriële ontwikkeling opvullen en ons museum kan via dit werk aandacht schenken aan de tabaksproductie, nauw verweven met de ontstaansgeschiedenis van het museum. Kortom, een uiting van denken in het kader van 'De Collectie Eindhoven'. ●

Jan Verheugt

Special purchase

The Van Abbemuseum and Eindhoven Museum recently acquired two chalk drawings by Jan Toorop. They show cigar production by female factory workers. The work complements the collections of both museums well.

Jan Toorop
Twee sigarenmaaksters in de tabaksfabriek Mignot & De Block
Foto Max Kneefel

Jan Toorop
Arbeiders in de sigarenfabriek Mignot & De Block, 1918
Foto Max Kneefel

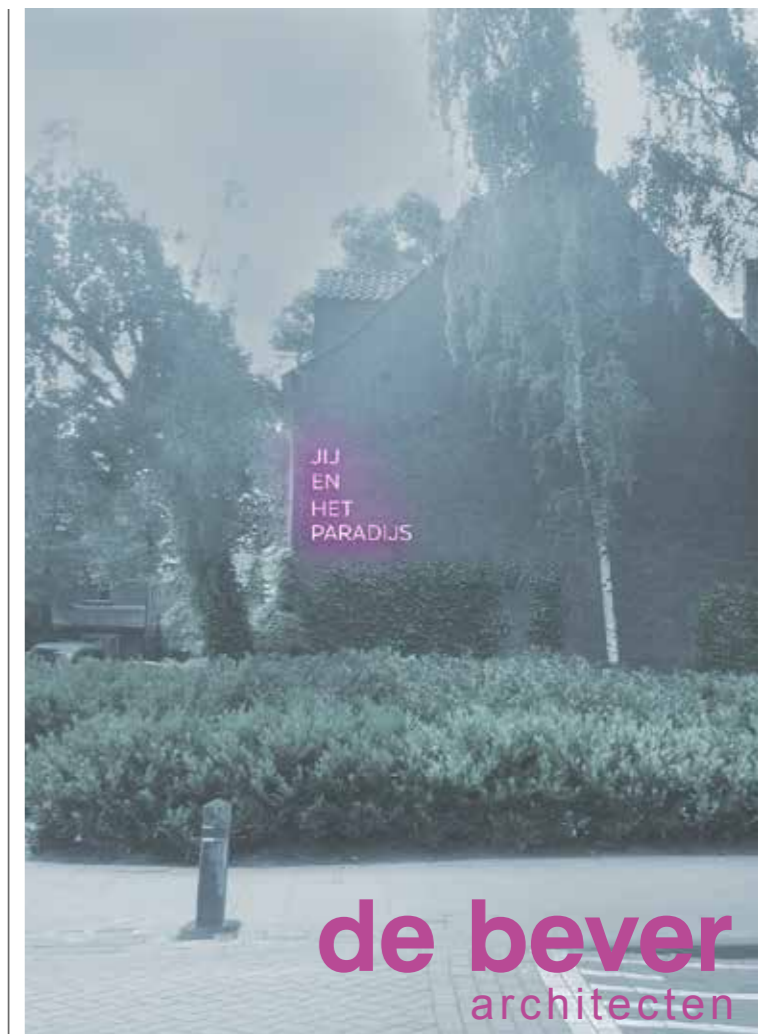
weebers vastgoed advocaten

Focus en Samenspel

Weebers Vastgoed Advocaten NV is een advocatenkantoor gespecialiseerd in bouw- en vastgoed vraagstukken. Wij zijn werkzaam voor het bedrijfsleven, gemeenten, woningcorporaties en (institutionele) beleggers en mogen gerenommeerde partijen in het vastgoed tot onze cliëntèle rekenen. Op basis van onze brede kennis van de bouw- en vastgoedwereld adviseren en procederen wij voor onze cliënten. Een sterke combinatie! Onze kernwaarden zijn focus en samenspel met als doel het beste en meest duurzame resultaat te bereiken voor onze cliënten.

Gebiedsontwikkeling@vastgoed-advocaten.nl
040 21 20 400
www.vastgoed-advocaten.nl

KUNSTIN OEDENRODE 30 jaar

50 KUNSTWERKEN
5 PROJECTEN

ARCHITECTUUR
AUDIOVISUEEL
TECHNOLOGIE
FILM
BEELDEND

LANGS EEN HISTORISCH WANDELPAD VAN 25 KM

SINT-OEDENRODE

WANDELEN IN HET DOMMELDAL
In 30 jaar heeft Kunststichting Sint-Oedenrode een schitterend wandelpad gerealiseerd langs en om de Dommel, in de 'achtertuin' van Van Abbe. Kijk op: <https://www.bezoekmeierijstad.nl/routes-overzicht/3799715621/kunstroutes-sint-oedenrode>

Kunststichting Sint-Oedenrode is recent overgegaan in: KunstStichting Meierijstad

Rond door recht Lucas Lenglet, 2011

Interview met een vriend

Frank Bierkenz

Frank werd vriend en redactielid in 2003, toen het vernieuwde Van Abbemuseum opende. Al 20 jaar maakt hij een cartoon voor ons verenigingsblad; achterop dit nummer staat inmiddels zijn 83ste tekening. Steeds weer inspiratie opdoen voor een nieuwe prent. Een creatieve prestatie. En hij verzorgt vanaf 2020 de vormgeving van ons blad. Redenen om eens met hem in gesprek te gaan.

Hoe ontstaan jouw tekeningen voor ons blad?

Ik begin met het goed doorlezen van alle artikelen. En ondertussen kijk ik of er een aanknopingspunt is voor een tekening, vooral spelend met woorden. Dan ontstaat vanzelf een idee en ga ik schetsen. Ik probeer het vooral algemeen te houden. Er is wel enige druk nodig om tot iets te komen. Inspiratie dwing je blijkbaar af.

Altijd al getekend?

Als kind zat ik thuis veel te tekenen, vooral stripverhalen. Ik wilde er alles over weten en verdiepte me in de techniek. Ik ging op bezoek bij bekende striptekenaars zoals Fred Julsing en Willy Lohman die me adviezen gaven. Van de laatste is de uitspraak 'striptekenaar word je niet, dat ben je!'. Zo voelde het ook. Een soort tweede natuur of een tweede taal. Na de Grafische School ben ik in de vormgeving en communicatie terecht gekomen. Een hele tijd stond het vrije tekenen op een laag pitje, al deed ik freelance illustratie klussen. Momenteel ben ik met twee graphic novels bezig. Zo noem je tegenwoordig strips die ernstigere onderwerpen behandelen dan

gemiddeld. Het eerste boek komt volgend jaar uit. Daarnaast schilder ik erg graag en leg ik vanaf 2009 alles wat ik mooi vind vast in een blog (www.frankbierkenz.nl/franks-blog/).

Wat betekent kunst voor jouw werk?

Met bewondering kijk ik naar het herontdekte vroege illustratiewerk van Andy Warhol. In alles was hij zijn tijd ver vooruit. Ik bewonder eveneens het werk van die andere popart-kunstenaar Roy Lichtenstein die gebruik maakte van een hyper comicbook stijl. Door nieuwe technieken zoals zeefdruk werd hun werk breed toegankelijk. Van beide kunstenaars heeft ons museum werk in zijn collectie. En ik ontdek steeds meer hedendaagse kunstenaars die sterk beïnvloed zijn door comics, zoals bijvoorbeeld Kerry James Marshall. Ook een icoon als allround ontwerper/ animator Saul Bass behoort tot mijn favorieten. De invloed van zijn werk uit de jaren 50-90 zie je nog dagelijks in het werk van jonge ontwerpers, omdat het zo tijdloos blijft. Slechts een dunne grens scheidt autonome en toegepaste kunst, en zo hoort het.

Voor mij is 'tijd' een obsessie. Ik lees veel over fysica en astronomie. Het thema tijdreizen spreekt me aan: spelen met verleden, heden en toekomst. Grenzen doorbreken, fysiek en mentaal. En dan kom je als vanzelf bij Science Fiction. Goeie SF stimuleert filosofisch denken.

Kwam je als kind weleens in het Van Abbemuseum?

Op zich kom ik niet uit een artistiek milieu, maar mijn ouders waren wel in kunst geïnteresseerd. Toch ging het dan meer om ander soort musea. Via via kwam ik in de jaren 80 in de ban van de exposities van Rudi Fuchs, die enorm veel indruk op me maakten. ●

Jan Verheugt

Niet om op te zitten (6)

Migration Sofa, een sofa met verhalen over mensen op de vlucht

In het Centraal Museum in Utrecht is tot 14 januari 2024 de tentoonstelling *De stoel* neemt stelling te zien. Met meer dan 100 uiteenlopende ontwerpen brengt het museum een ode aan de stoel. Van iconische ontwerpen tot symbolische stoelen, 'de stille kracht van een stoel'. De Migration Sofa (2013) van Studio Bokja uit de Edelkoort collectie is ook zo'n krachtig zitelement, boordevol verhalen.

Een jaar geleden presenteerde het Van Abbemuseum de Edelkoort collectie met de tentoonstelling *De collectie is ... De Migration Sofa* stond daar als symbool van menselijke veerkracht en nodigde uit 'kom zitten, sluit je ogen en luister naar de verhalen van de stoffen'. De designers Baroudi en Hibri van Studio Bokja¹ verwerkten het thema migratie in een comfortabel meubel gestoffeerd met een patchwork van textiel. Op de vlucht voor oorlog en geweld blijven meubels achter, maar mensen nemen wel stoffen mee. De beeldtaal verwijst naar de realiteit van een wereld waarin mensen voor altijd in beweging zijn, het inpakken van spullen en als ontheemden op zoek gaan naar een nieuw begin. Studio Bokja ontwerpt meubels en mode met een betekenisvol verhaal. De ontwerpers werken vanuit hun assemblage-esthetiek: textielfragmenten van tijd en plaats brengen ze samen en plaatsen die in nieuwe arrangementen om een uniforme boodschap over te brengen. De nevenschikking van ongelijke oppervlakken vergroot het belang van elk onderdeel. Zo ontstaat een rijke en onverwachte beeldtaal.

Bokja werd opgericht in 2000 door Huda Baroudi en Maria Hibri. De vrouwen delen hun passie voor meubels, textiel, kunst en design. Huda verzamelt haar hele leven stoffen van de Zijderoute en Maria is een expert in antieke meubels. Het tweetal bracht hun expertise en kennis van traditioneel vakmanschap samen in Studio Bokja. Ze begonnen met het bekleden van vintage meubels met kostbare stoffen uit de regio. Sinds de oprichting is Bokja uitgegroeid tot een ontwerpstudio die de verhalen van de talrijke naast elkaar bestaande culturen in Beiroet vertelt. Het land Libanon bevindt zich tussen oud en nieuw, tussen oost en west, kwesties van identiteit en vergankelijkheid komen hier aan de oppervlakte. Het onderliggende thema bij de ontwerpen van Studio Bokja is dan ook identiteit. Studio Bokja draagt een krachtige boodschap uit van diversiteit en tolerantie, geïllustreerd door de assemblage-esthetiek. Ook zo nieuwsgierig naar de verhalen van de Migration Sofa? Bekijk dan: <https://bokja.com/our-story/> ●

Els Grootemaat

Story telling

The Migration Sofa tells a story of packing up your belongings and becoming displaced journeyers in search of a new beginning. Studio Bokja is a Beirut-based design studio, crafting meaningful narratives through embroidery.

¹ Het woord 'bokja' verwijst naar een bundel of het stuk stof dat men gebruikt om de bruidsschat in te wikkelen. Een typische bokja draagt altijd de sporen van handborduurwerk van verschillende vrouwelijke familieleden.

Studio Bokja
Migration Sofa, 2013
Collectie Van Abbemuseum
Foto Joep Jacobs

Waarnemen van kunst: iets anders dan louter kijken

Een beschouwing over ervaren van kunstgenot

Genialiteit is niet meer dan de kindertijd die naar believen wordt heroverd.

Charles Baudelaire

John Steinbeck, de Amerikaanse schrijver en Nobelprijswinnaar, onderzocht met zijn vriend, bioloog Ed Ricketts, de getijdenpoelen voor de kust van Mexico. Hij legde zijn ervaringen vast in het boek *The Log of the Sea from Cortez*. Een passage uit dat boek:

"Zoals altijd als er iemand aan het verzamelen is, kregen we al snel gezelschap van een aantal kleine jongens. Juist de zoekhouding, de langzame beweging met het hoofd naar beneden, lijkt mensen aan te trekken. "Wat ben je verloren?" vroegen ze. "Niets". "Wat zoek je dan?"

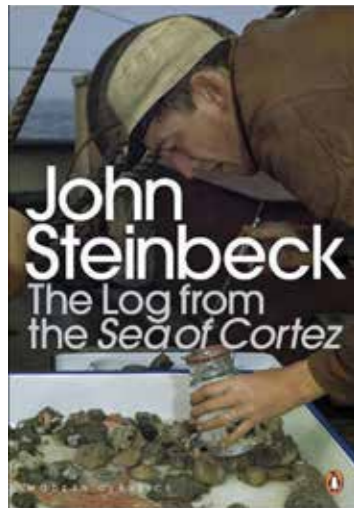
De kinderen die hen hielpen met zoeken, deden meer dan helpen iets te ontdekken. Ze hielpen hen zien! Want kleine kinderen hebben scherpe ogen en merken snel subtiele afwijkingen op. Volwassenen worden vaak belemmerd door vooropgezette opvattingen waardoor ze zich afsluiten van de onderlinge verbondenheid in de realiteit. Steinbeck benadrukt dat hij niets wil uitleggen en voorbij wil gaan aan de betekenis. Wetenschap is voor hem de hoogste kunst van observeren en hij wil niet in interpretatie vervallen. Voor hem is verzamelen van kennis een proces dat niet impliciet tot weten moet leiden. Want weten, zegt hij, verstoort de vrije onderzoekende geest van het individu dat misschien wel het meest waardevolle is, omdat wij als soort het enige creatieve instrument van de individuele geest bezitten. Dit in tegenstelling tot het groepsdenken, waarin ideeën slechts verder worden uitgebouwd zonder ooit iets nieuws te scheppen. De eenzame geest, zegt Steinbeck, is zijn ware kostbaarheid.

On Looking: Eleven Walks with Expert Eyes

Auteur Marguerite Duras stelt dat de 'kunst van het zien' moet worden geleerd. De cognitief wetenschapper Alexandra Horowitz daagt ons uit in haar boek *On Looking: Eleven walks with Expert Eyes* om andere zintuigen voorrang te geven. Haar wandelingen met de hond, de blinde, de dove, de peuter, de musicus, de zoöloog, de typograaf, de geoloog, de natuurwetenschapper, de geurontwerper en de neuroloog deden haar beseffen dat er een wereld bestaat buiten de eigen visualiteit. We ontdekken dan volgens haar dat onze ervaring van de realiteit onvolledig is, omdat we gebeurtenissen missen die zich zowel in je lichaam als in de verte en nabijheid voor je ontvouwen. Om onze geest niet te overbelasten met prikkels, beperken we ons tot datgene wat van onmiddellijk en vitaal belang is. Dat lijkt efficiënt, maar het betekent ook dat we dag in dag uit een grotendeels niet-geleefd en niet-herinnerd leven leiden. Haar les is dat het vermogen om waar te nemen het resultaat is van aandacht en intentie. Daardoor kunnen we keuzes maken bij het vormgeven van onze individuele werkelijkheid.

Onbevooroordeeld kijken

Steinbeck zei het al, dat kijken naar iets zonder gestoord te worden door kennis, het waarnemen verrijkt. Hoe gemakkelijk hebben we vooraf een oordeel over iets wat we nooit eerder gezien hebben? Hoe makkelijk willen wij datgene in ons visuele systeem inpassen? Hij vergelijkt de frisse blik van kinderen met de neiging van volwassenen om te proberen alles in bestaande kaders te passen. Kinderen hebben nog geen uitgesproken meningen en wijzen als zij naar een kunstwerk kijken onverhoeds andere details en relaties aan.

Rudi Fuchs, oud-directeur van het Van Abbe-museum, heeft jarenlang de lezer en kunstliefhebber in de Groene Amsterdammer vergast op zijn eigen wijze van kunstbeschouwing. Hij gaf slechts een beschrijving van het werk en meestal volgde daarop een vergelijking met een ander contrasterend werk. Fuchs beschreef kunstwerken zonder daar een specialistische kunsthistorische duiding aan toe te voegen. Hij gaf voorrang aan de objectiviteit van de kijker!

Kunstwaarneming

Gezichtsvermogen is een belangrijk zintuig bij het kijken naar kunst, maar blinden moeten noodgedwongen andere zintuigen gebruiken bij de waarneming. Die zintuigen, zoals tastzin en gehoor, zijn bij hen dan ook veel beter ontwikkeld. In de huidige collectietentoonstelling *Dwarsverbanden* vertaalt het Van Abbe-museum daarom sommige kunstwerken naar driedimensionale voorwerpen en biedt geuren aan om meerdere zintuigen aan te spreken.

Ook de houten beelden van Zadkine in de collectie nodigen uit om te worden betast. Het moet een genot zijn om de rondingen met de hand te kunnen volgen, om de zijdezachte huid te voelen die contrasteert met ruwere oppervlakten en de groef van de beitelsteek. Vooral als een onverwachte gezichtshoek gebruikt wordt, nodigt het beeld uit om te betasten. Bij veel beeldhouwers heeft de tastzin misschien zelfs voorrang boven het zicht. Jammer dat de Balzac van Rodin voor het museum op een te hoge sokkel is geplaatst en niet aanraakbaar is! En het is een gemiste kans om niet het kubisme in *Marin et Guitare* van Lipchitz te kunnen voelen!

Ik herinner mij een beeld van Henry Moore dat voor het Ludwig Museum in Keulen was geplaatst en betast mocht worden. Het viel mij op dat veel mensen dat met gesloten ogen deden. Beconcurreren verschillende zintuigen elkaar en had hier de tastzin de overhand? Ik vergelijk het met een moeder die haar baby koestert. Ze streelt het kind, kijkt dromerig en inhaleert de intieme geur van het kind. Hier complementeren zintuiglijke gewaarwordingen het beeld.

Kunstgenot is niet beperkt tot louter kijken. De kunst van de waarneming omvat het verkennen van meerdere zintuigen en het loslaten van vooroordelen. Kijken is slechts één onderdeel van het genieten van kunst. ●

Piet van Bragt

Ossip Zadkine
St. Sebastian, 1929
Collectie Van Abbe-museum
Foto Piet van Bragt

Jacques Lipchitz,
Marin et Guitare, 1917/18
Collectie Van Abbe-museum
Foto Peter Cox

Reflection on the experience of art
Enjoying art is not limited to just looking. The art of perception involves exploring multiple senses and letting go of preconceptions. Looking is only part of enjoying art.

Kleintjes worden groot

De Wert is er. Ook als werkgever.

Wil jij een volgende stap maken in je carrière? Werken in een op talent ingerichte omgeving met persoonlijk contact en een informele werksfeer. Ben jij BOEI-end en herken jij jezelf in ons DNA: Betrouwbaar, Oplossingsgericht, Eigenzinnig en Initiatiefrijk.

Kom jij ons De Wert team versterken?

Lees meer over onze vacatures op onze website.

Meer info: www.dewert.nl

DE WERT
ACCOUNTANTS & BELASTINGADVISEURS

MUSOMANIE | FRANK BIERKENZ

Wat mij opviel bij het mooie filmportret 'Anselm' van Wim Wenders...

Kiefer spreekt zich uit over de ultieme nietigheid van de mens. Zijn megalomane creativiteit lijkt er daarentegen nauwelijks onder te lijden.

www.frankbierkenz.nl

83

Wil je graag reageren op een van de artikelen, zelf een bijdrage leveren aan ons blad of een recensie verzorgen over een van de exposities, laat het ons weten:
redactie@vriendenvanabbe.nl

KwArts

Colofon

KwArts is het kwartaalblad van de Vereniging Vrienden Van Abbemuseum.
Kwartaalblad, aflevering 105

Vrienden
Van Abbemuseum

Leden van bestuur
Stefan de Bever (voorzitter),
Rita Bosch (secretaris), Wildrik Burema,
Joost van Dijk (penningmeester), Kareem
Gazuani en Karin Overdijk

Redactie KwArts
Lisette Almering, Piet van Bragt,
Hannie Groen, Els Grootemaat en
Marja van Osch en Nelleke Slofstra

Eindredactie
Hanneke van den Nieuwenhof

Hoofdreductie
Jan Verheugt

Verder werkten mee:
Stefan de Bever, Frank Bierkenz

e-mail redactie
redactie@vriendenvanabbe.nl

Vormgeving en opmaak
Frank Bierkenz, www.frankbierkenz.nl

Fotografie
Piet van Bragt, Peter Cox, Joep Jacobs,
Hannie Groen, Max Kneefel, Nelleke
Slofstra, Jan en Jeanne Verheugt

Bureau Vereniging VVA
Postbus 6188, 5600 AZ Eindhoven
tel. 040-2381032

e-mail: info@vriendenvanabbe.nl
Alle redactiebijdragen zijn na publicatie
ook te lezen via de website van de
vereniging: www.vriendenvanabbe.nl

Openingstijden bureau Vrienden
Maandag 9.30 - 15.00 uur (m.u.v.
schoolvakanties). Overige dagen
bereikbaar via voicemail of e-mail.

Instagram
[vriendenvanabbemuseum](https://www.instagram.com/vriendenvanabbemuseum)

Blog
[vriendenverenigingvanabbemuseum.
blogspot.com](http://vriendenverenigingvanabbemuseum.blogspot.com)

Drukwerk
MULTI CLICK BV
De modernste en duurzaamste
drukker van Nederland

Van Abbemuseum
Stratumsedijk 2, 5611 ND Eindhoven
Postbus 235, 5600 AE Eindhoven
tel. 040-2381000
www.vanabbemuseum.nl

E-mail
info@vanabbemuseum.nl

Openingstijden museum
Dinsdag t/m zondag 11.00 - 17.00 uur